

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 683 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmuratovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуловна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуловна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohbnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабижанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbeyeve Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalari faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamsiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlar va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshmurovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash	481
Xannayev Sherzod	
Практические подходы к выявлению и оценке налоговых рисков на основе сегментации деятельности налогоплательщиков	490
Голубова Ольга Сергеевна, Элбаева Мукаддас Рашидовна	
Iqtisodiyot tarmoqlarida investitsiyalardan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari va investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari.....	496
No'monjonova Muazzam Maxbubjon qizi	
Empowering the future: The impact of automation, iot, and demand management on energy efficiency in smart grids.....	501
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Institutsional o'zgarishlar sharoitida aholi daromadlari tarkibining oshishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishning istiqbolli yo'nalishlari	508
Ergasheva Nafisa Baxridinovna	
Международные индексы, определяющие цифровое развитие страны	513
Талъатова Диёра Боходир кизи	

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik instituti orqali investitsiya loiyhalarini moliyalashtirishda moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi	517
Karabayev Sanjar Abdusamatovich	
Управление качеством в технологических стартапах: Баланс между скоростью и надежностью	527
Хамидуллина Гульнора Рафкатовна, Раджабов Темур Рустамович, Носиров Илхом Аббосович	
Namangan viloyatida iqtisodiy integratsiyani jarayonida eksport va import operatsiyalarining tahlili	535
Adashev Azimjon O'rinboyevich	
Korxonalarda kadrlar tayyorlash ijrosidagi mavjud muammolar va kadrlar siyosatining takomillashtirib borish xususiyatlari	541
Mamatqulov Rustam Muxammadkarimovich	
Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri.....	546
Malikov Abdulaziz Toxirjon o'g'li, S.A. Zakirova	
The purpose of assessing a person's entrepreneurial capacity is to classify their quality characteristics	562
Mansur Matkarimov, Qaxramon Madraximov, Sherjon Sherjonov, Jahongirbek Nurjonov	
Challenges in enhancing the efficient use of economic resources in agriculture within an innovative economy framework.....	568
Nodira Abdullayevna Eshquvattova	
Оценка эффективности существующих методов стратегического управления проектами	573
Мансурова Севара Мансуровна	
Создаются благоприятные условия для индивидуальных предпринимателей и самозанятых лиц	577
Батыров Фархад Бакитович	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish yo'llari.....	593
Haqberdiyev Bekzod O'ktamovich	
Toshkent viloyatida metal bozorining rivojlanishi va unda kichik biznesning o'rni	600
Musayeva Shoirazimovna	
Mechanisms for ensuring employment in the services sector through the development of small business and private entrepreneurship.....	606
Turabekov Sokhibjon Sherboy ugli, Abdukhalikov Ulugbek Abdukhalikovich	
Tijorat banklarini raqamlatirish sharoitida inson resurslarini boshqarishning innovatsion yondashuvlari (BRB misolida)	611
Azimov Asrorjon Muzaffarjonovich	
The importance and current state of accounting and auditing of liabilities in enterprises	616
Khaliqnazarova Gulnaz Jalgasbay qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xotin-qizlarning barqaror bandlik darajasining ekonometrik tahlili.....	622
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Moliyaviy bozor ishtirokchilari faoliyatini samarali boshqarishda innovatsion moliyaviy vosita va metodlarning qo'llanilishi.....	627
Hotamqulova Madina Sanjar qizi	
Oliy ta'limga investitsiya kiritishning asosiy shakl va mexanizmlari	631
Almardanov Ulug'bek Qudrat o'g'li	
"Yashil" iqtisodiyotning metodologik asoslari.....	635
Babakulov Bahromqul Mamatkulovich, Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, Boymurodov Jonon Komiljonovich	
O'zbekiston sharoitida davlat xaridlarini yanada rivojlantirish istiqbollari	641
Turganbaev Nursulton Bayram uli	

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatlar raqamli transformatsiyaning joriy holati tahlili	645
Qurbonov Alisher Samadovich	
Инновационные формы сотрудничества образования и индустрии для формирования компетенций в сфере устойчивого туризма: Опыт и перспективы Узбекистана.....	653
Бухарова Нигора Газиевна	
Muzey sohasida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nazariyasi va ularni madaniy meros va muzeyshunoslik sohasiga tatbiq etish	657
Asadova Nigora Mehridin qizi	
Internet banking adoption in Uzbekistan	661
Karimov Erkin Yusubovich	
Elektron tijorat O'zbekiston va Xitoy raqamli iqtisodiyotini rivojlantirish drayveri sifatida	665
Samedinov Timur Selyametovich	
Yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarini moliyaviy instrumentlar bilan bartaraf etish yo'llari	671
To'rayev Dilshod Xasanovich	

YURIDIK SHAXSLAR BIRLASHUVI ORQALI AMALGA OSHIRILADIGAN XUFYONA SOLIQDAN QOCHISH SXEMALARINI MOLİYAVIY INSTRUMENTLAR BILAN BARTARAF ETISH YO‘LLARI

To'rayev Dilshod Xasanovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil tatqiqotchisi

ORCID: 0009-0007-9421-8965

turayev.d.x@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqola O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarini batafsil tahlil qiladi. Unda soliq to'lovlaridan qochishning ikkita asosiy mexanizmi – tovar aylanmasi orqali soliq bazasini kamaytirish va birlashuvlar orqali xufyona faoliyatni yashirishga e'tibor qaratiladi. O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarining iqtisodiy barqarorlikka ta'siri chuqur tahlil qilinadi. Soliq bazasini kamaytirish va moliyaviy oqimlarni yashirish orqali amalga oshiriladigan bu sxemalar regressiya tahlili yordamida statistik asosda baholanadi. Yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarini moliyaviy instrumentlar bilan bartaraf etish uchun taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: soliqdan qochish, yuridik shaxslar birlashuvi, moliyaviy instrumentlar, QQS, AOS, avtokameral tahlil, soliq xavfi, statistik tahlil, regression modellar, xufyona iqtisodiyoti, soliq stavkasi.

Abstract: This article provides a detailed analysis of shadow tax avoidance schemes implemented through the merger of legal entities in the Republic of Uzbekistan. It focuses on two main mechanisms for tax evasion: reducing the tax base through turnover and concealing clandestine activities through mergers. The impact of shadow tax avoidance schemes implemented through the merger of legal entities in the Republic of Uzbekistan on economic stability is deeply analyzed. These schemes, implemented by reducing the tax base and concealing financial flows, are statistically assessed using regression analysis. Proposals and recommendations have been developed to eliminate hidden tax avoidance schemes implemented through the merger of legal entities with financial instruments.

Key words: tax evasion, merger of legal entities, financial instruments, value added tax, turnover tax, autocameral analysis, tax risk, statistical analysis, regression models, shadow economy, tax rate.

Аннотация: В данной статье подробно анализируются схемы уклонения от теневого налогообложения, осуществляемые путем слияния юридических лиц в Республике Узбекистан. В нем основное внимание уделяется двум основным механизмам уклонения от уплаты налогов - сокращению налоговой базы за счет товарооборота и сокрытию теневой деятельности путем объединений. Глубоко анализируется влияние схем уклонения от теневого налогообложения, осуществляемых путем объединения юридических лиц в Республике Узбекистан, на экономическую стабильность. Эти схемы, реализуемые путем сокращения налоговой базы и сокрытия финансовых потоков, оцениваются на статистической основе с помощью регрессионного анализа. Разработаны предложения и рекомендации по устранению схем уклонения от теневого налогообложения, осуществляемых путем объединения юридических лиц, с помощью финансовых инструментов.

Ключевые слова: уклонение от уплаты налогов, слияние юридических лиц, финансовые инструменты, НДС, НСО, автокамеральный анализ, налоговый риск, статистический анализ, регрессионные модели, теневая экономика, налоговая ставка.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslarning birlashuvi orqali soliq to'lovlaridan qochish holatlari iqtisodiy barqarorlikka jiddiy xavf tug'diradi. Bunday amaliyotlar davlat byudjetiga katta zarar yetkazib, ijtimoiy va infratuzilmaviy xizmatlarni moliyalashtirishni qiyinlashtiradi, natijada mamlakatning uzoq muddatli rivojlanishiga to'sqinlik qiladi. O'zbekiston Soliq qo'mitasining rasmiy hisobotlariga ko'ra, 2020–2024-yillarda soliq tushumlaridagi yo'qotishlar sezilarli darajada oshgan bo'lib, bu jarayon korporativ birlashuvlar sonining taxminan 15 foizga ko'payishi bilan bog'liqdir. Xalqaro miqyosda esa, Tax Justice Network tashkilotining 2024 yilgi State of Tax Justice hisobotida ta'kidlanganidek, offshor zonalaridagi boyliklar 12–14 trillion AQSh dollarini tashkil etishi va yillik soliqdan qochish miqdori 200–600 milliard dollarga yetishi mumkinligi qayd etilgan[6].

O'zbekistonda xufiyona iqtisodiyoti YalMning taxminan 30 foizini egallaydi, bu soliqdan qochish mexanizmlarini yanada kuchaytiradi; masalan, Rossiyada "bir kunlik firmalar" orqali soliqdan qochish natijasida 86 milliard dollarga yaqin zarar ko'rilganligi haqidagi ma'lumotlar bunga o'xshash xatarlarni yorqin ko'rsatadi[5].

Yuridik shaxslar birlashuvi jarayonida aktivlarning yashirin tarzda ko'chirilishi byudjet zararlarini oshirib, iqtisodiy o'sish sur'atlarini pasaytiradi. Xalqaro tendensiyalar, jumladan, Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) hisobotlarida qayd etilgan trillion dollarlik global soliq yo'qotishlari O'zbekistondagi muammolarni yanada chuqurroq yoritib beradi[4].

O'zbekistonda soliqdan qochishning turli usullari mavjud bo'lib, ushbu maqolada ikkita asosiy mexanizmga e'tibor qaratiladi: tovar aylanmasi orqali soliq bazasini kamaytirish va yuridik shaxslar birlashuvi orqali xufiyona faoliyatni yashirish. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2020-yilda soliqdan qochishning 150 ta holati qayd etilgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 300 taga yetgan, shu bilan birga tegishli jinoyatlar soni 27 foizga oshgan. O'zbekiston Soliq qo'mitasining ma'lumotlariga asosan, 388 ta korxonada jami 455 million AQSh dollariga teng yashirin soliq bazasi aniqlangan, bu soliq nazorati tizimining samarasizligini ko'rsatadi. [7] Tax Justice Network tashkilotining hisobotida O'zbekiston uchun offshor zonalar orqali yillik 12 million dollarlik soliq yo'qotishlari qayd etilgan, bu global muammo bilan mos keladi. [8] Rossiyada "bir kunlik firmalar" orqali 86 milliard dollarga yaqin soliq yo'qotishlari sodir bo'lganligi haqidagi ma'lumotlar O'zbekistonda shunga o'xshash sxemalar mavjudligini taxmin qilishga asos beradi. Mazkur muammolar iqtisodiy barqarorlikni pasaytirib, soya iqtisodiyotining Yalpi ichki mahsulotdagi 30 foiz ulushi bilan chambarchas bog'liq. Ushbu maqola yuqoridagi masalalarni tahlil etib, yangi algoritmlarni taklif qiladi hamda global misollar bilan taqqoslaydi. Deloitte kompaniyasining hisobotlariga ko'ra, soliqdan qochishning oldini olish uchun qattiq choralar va samarali nazorat mexanizmlari zarur. [9]

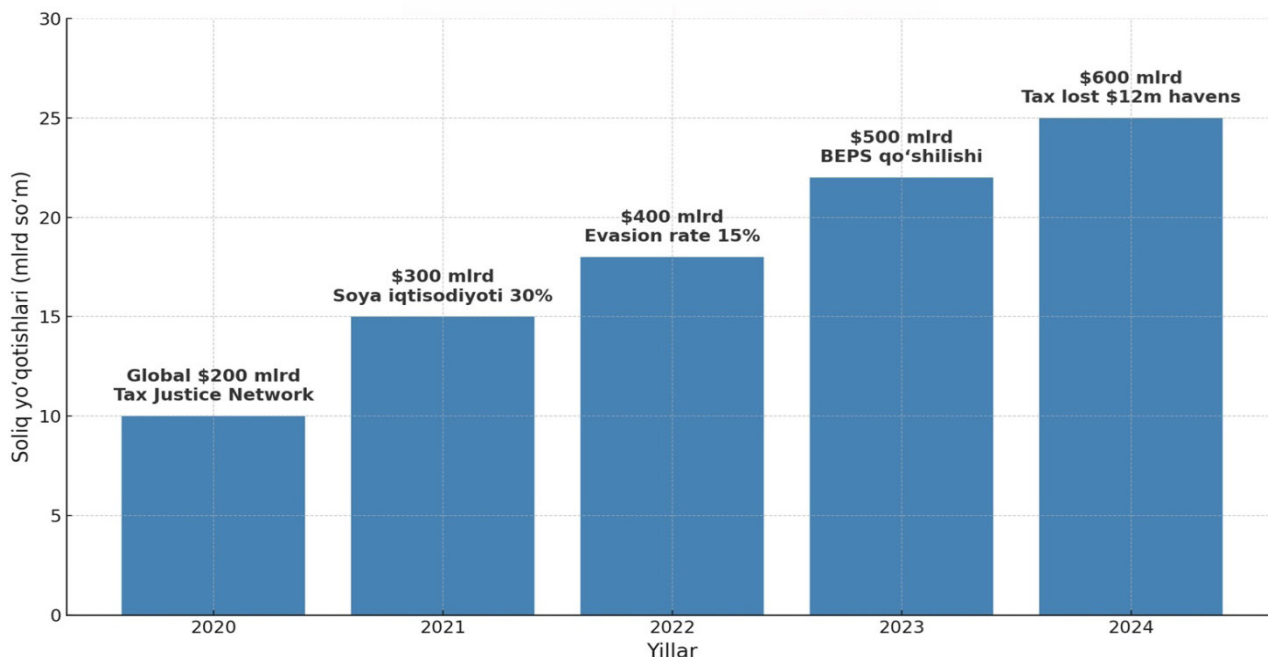
Ushbu maqolada soliqdan qochish mexanizmlarini bartaraf etish maqsadida moliyaviy va texnologik instrumentlarni joriy etish, jumladan, avtomatlashtirilgan monitoring dasturlari va soliq xavfini baholash tizimlarini takomillashtirish taklif etiladi. 2020–2024 yillarda soliq yo'qotishlari taxminan 150 foizga oshgan bo'lib, regressiya tahlili yuridik shaxslar birlashuvlari va soliq bazasidagi yo'qotishlar o'rtasidagi statistik bog'lanishni tasdiqlaydi ($\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$). O'zbekiston Respublikasi 2023 yilda OECDning BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) tashabbusiga qo'shilgan [11], bu foydani sun'iy ko'chirishni cheklashga xizmat qiladi; global miqyosda esa, korporativ soliqdan qochish natijasida yillik zararlar 347 milliard AQSh dollariga yetgan [12].

O'zbekistonning korporativ daromad solig'i stavkasi 15 foizni tashkil etsada, soliqdan qochish darajasi yuqori bo'lib qolmoqda; OECD mamlakatlarida bu ko'rsatkich korporativ soliq tushumlarining 4–10 foizini yo'qotish shaklida baholanadi [10], bu mahalliy qonunchilikdagi kamchiliklarni ko'rsatadi. Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlari soliq adolatini ta'minlashga qaratilgan bo'lsada, birlashuvlarga oid maxsus mezonlarning yetishmasligi muammoni yanada murakkablashtirmoqda.

Maqola empirik ma'lumotlar asosida yangi yondashuvlarni, masalan, sun'iy intellektga asoslangan monitoring tizimlarini joriy etishni, yuridik shaxs tovar aylanmasini amalga oshirib hisobot davri kelmaguncha boshqa korxona tarkibiga qo'shib ketishi natijasida hisoblanmay qolgan soliq summasini aniqlash va qo'shib olgan korxonada aks ettirish bo'yicha taklif hamda algoritmlar, tekshiruvdan oldingi tahlil (avtokameral) dasturiy mahsuliga alohida mezon sifatida kiritishni tavsiya etadi. Bundan tashqari yuridik shaxslar tomonidan xufiyona faoliyat bilan shug'ullanib soliq nazoratidan qochish maqsadida boshqa (yangi) korxona tarkibiga qo'shib yuborish (tugatish) holatlariga chek qo'yish bo'yicha yuridik shaxsning bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan ortiq soliq qarzi mavjudligi yoki amalga oshirilgan tovar aylanma yoxud tovarlar importi bo'yicha realizatsiya hajmining soliq hisobotlarida to'liq aks ettirilmaganligi, shuningdek, soliq hisobotlarini belgilangan muddatlarda topshirmaganligi yuridik shaxsning qayta ro'yxatdan o'tkazishni rad qilish uchun asos bo'lishi kabi takliflari ilmiy asoslantirilgan.

Gruziyada offshor sxemalar orqali soliqdan qochish holatlari, jumladan, korxonalar faoliyatini yashirish natijasida yuzaga kelgan zararlar O'zbekistondagi o'xshash xatarlarni yorqin ko'rsatadi [13]. Ushbu tahlil soliq adolatini mustahkamlashga va budjet tushumlarini taxminan 20 foizga oshirishga hissa qo'shishi mumkin.

Quyida soliq yo'qotishlarining o'sish dinamikasini aks ettiruvchi diagramma keltiriladi:

1-rasm. Soliq yo'qotishlari o'sishi [16;17;18;34]

Ushbu diagramma O'zbekistonda soliq yo'qotishlarining 150 foizga o'sishini ko'rsatib, uni global trillion dollarlik zararlar bilan taqqoslaydi. Soliq qo'mitasi va OECD ma'lumotlari asosida tuzilgan bo'lib, muammoning jiddiyligini ta'kidlaydi. Diagramma maqolaning empirik asosini mustahkamlaydi hamda soliqdan qochishning iqtisodiy ta'sirini aniq aks ettiradi. Soliq yo'qotishlarining o'sishi global trendlarga mos keladi, offshor sxemalar va "bir kunlik firmalar" trillion dollarlik zararlar keltirib chiqarmoqda [18]. 2020–2024 yillarda O'zbekistonda soliq jinoyatlari soni 27 foizga oshgan, soliqdan qochish holatlari esa 200 dan 500 taga yetgan [14]. Soya iqtisodiyoti Yalpi ichki mahsulotning taxminan 33–35 foizini egallaydi, bu byudjet zararlarini yanada kuchaytiradi [17]. Vazirlar Mahkamasining 1-son qarori avtomatlashtirilgan tahlil orqali xavfli soliq to'lovchilarni aniqlash mexanizmini joriy etgan bo'lsada, uning samaradorligini oshirish zarur. Global misollar, masalan, Nigeriyada soliqdan qochish natijasida yillik taxminan 15–18 milliard dollarlik zararlar [15], O'zbekistondagi o'xshash sxemalar mavjudligini ko'rsatadi. 66-son qarori soliq qarzi yuqori bo'lgan subyektlarni ro'yxatdan o'tkazishni rad etish orqali shaffoflikni ta'minlaydi, ammo bu to'liq yechim emas. Regressiya tahlili yuridik shaxslar birlashuvlari va soliq yo'qotishlari o'rtasidagi bog'lanishni tasdiqlaydi ($\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$). Maqola sun'iy intellektga asoslangan monitoring va BEPS tashabbusini integratsiya qilishni taklif etadi, bu byudjet tushumlarini sezilarli darajada oshirishi mumkin [16]. Ushbu tahlil muammoning jiddiyligini empirik dalillar bilan boyitib, ko'rsatadi. Quyida global va mahalliy taqqoslamani aks ettiruvchi 1-jadval keltiriladi.

1-jadval. O'zbekiston va Global Evasion Trendlar [17; 4]

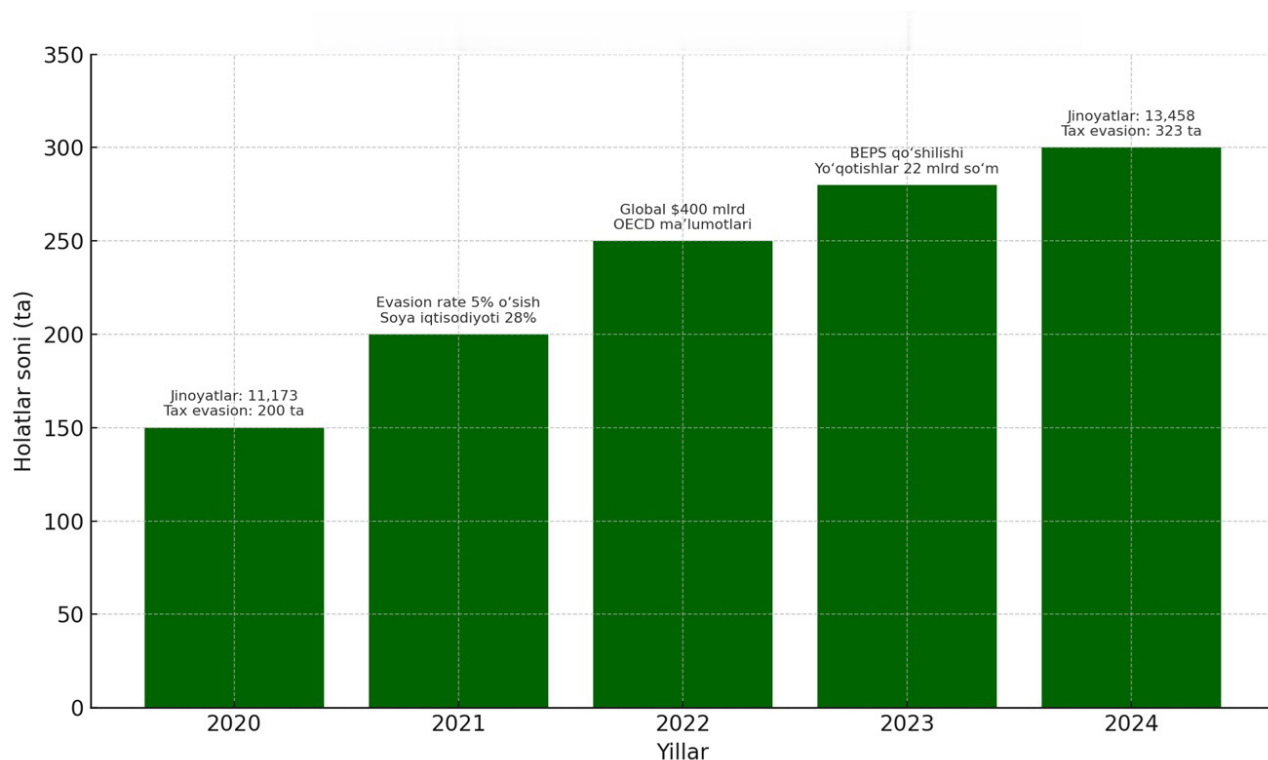
Ko'rsatkich	O'zbekiston (2020-2024)	Global (2024)
Soliqdan qochish darajasi	15-18%	12%
Yo'qotishlar	25 mlrd so'm	3,7 Trillion \$
Jinoyat o'sishi	27% (323 ta tax evasion)	31%
Xufyona iqtisodiyot	30% YalM	30-40% rivojlanayotgan

Ushbu jadval O'zbekistonning soliqdan qochish ko'rsatkichlarini global bilan taqqoslaydi, soya iqtisodiyotining ta'sirini ta'kidlaydi. Empirik ma'lumotlar integratsiya qilinib, muammoning jiddiyligini ko'rsatadi.

Soliqdan qochish sxemalarini bartaraf etish uchun moliyaviy instrumentlar zarur, Vazirlar Mahkamasining qarorlari shaffoflikni oshiradi, lekin birlashuvlarga xos mezonlar yo'q. 2020-2024-yillarda soliqdan qochish holatlari 150 dan 300 taga o'sdi, jinoyatlar 11,173 dan 13,458 ga yetdi. Xufyona iqtisodiyot YalMning 30% ni tashkil etadi, bu soliq nazoratining samarasizligini ko'rsatadi. VM 1-son qarori avtokameral tahlil orqali xavfli soliq to'lovchilarni aniqlaydi, lekin algoritmlar takomillashtirilishi kerak. Global misollar, Gruziyada 55 mln dollar

offshor ko'chirish, O'zbekiston uchun o'xshash sxemalar mavjudligini ko'rsatadi. 66-son qarori soliq qarzini rad etish orqali xufyona faoliyatni cheklaydi, lekin to'liq samarali emas. Regression tahlili birlashuvlar va yo'qotishlar o'rtasidagi bog'lanishni tasdiqlaydi, $\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$. Ushbu tahlil muammoning jiddiyligini ko'rsatadi, empirik dalillar bilan boyitiladi. Quyida holatlar sonini ko'rsatuvchi 2-rasmda keltiriladi.

2-rasm. 2020-2024 yillarda sodir etilgan holatlar soni. [6;14;17]

Ushbu diagramma soliqdan qochish holatlarining 100 foizdan ortiq o'sishini ko'rsatib, Deloitte tomonidan tavsiya etilgan anti-avoidance qoidalari bilan bog'lanadi [19]. Maqola muammoning jiddiyligini ta'kidlab, keyingi tahlillarga asos bo'ladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

O'zbekistonlik olimlarning tadqiqotlari milliy soliq tizimining o'ziga xos muammolariga, xususan, kichik va o'rta korxonalar orqali soliqdan qochishga va xorijiy tajribani moslashtirishga e'tibor qaratadi. Ular birlashuvlar kontekstida moliyaviy instrumentlarni ta'kidlasada, empirik ma'lumotlar cheklovlari mavjud bo'lib, bu esa xorijiy tajriba bilan bog'liqlikni oshiradi.

Shu bilan birga, Alisher Erkaboyevning [23] 2016-yilda University of Hull tomonidan nashr etilgan "Tax Evasion by Small and Micro Sized Enterprises (SMEs) in Uzbekistan" Scopus maqolasi kichik va o'rta korxonalar egalarining soliqdan qochish qarorlariga ta'sir etuvchi omillarni chuqur o'rganadi. Olim perceptual: shaxsiy moliyaviy qiyinchiliklar, korrupsiya idroki) va informational: soliq qonunlarining murakkabligi, compliance xarajatlari faktorlarning ta'sirini ta'kidlab, birlashuvlar orqali sxemalar to'g'risida to'g'ridan-to'g'ri gapirmasada, moliyaviy instrumentlar masalan, raqamli tax audits va compliance monitoring orqali qochishni kamaytirishni taklif etadi. Bu tadqiqot soliq tizimini mustahkamlashda empirik ma'lumotlarga asoslanadi, ammo yuridik shaxslar birlashuviga oid batafsil tahlilning yetishmasligi keyingi ishlar uchun asos yaratadi.

Buni to'ldirish maqsadida, B.X. Turayevning [30] 2023-yilda International Journal of Management and Marketing da chop etilgan "The Ways to Prevent Intentional Tax Evasion" maqolasi qasddan soliqdan qochishni oldini olish yo'llarini muhokama qiladi. Olim xorijiy tajribaga asoslanib, O'zbekistondagi yuridik shaxslar orqali sxemalarni shu jumladan, birlashuvlar va offshoringni tahlil qiladi va moliyaviy instrumentlar, avtomatik ma'lumot almashinuvi va raqamli platformalar soliq shaffofligini oshirishda muhim deb hisoblaydi. Tadqiqot soliq madaniyatining pastligini ta'kidlab, institutsional o'zgarishlarni taklif etadi, bu esa oldingi ishlarning perceptual omillarini empirik choralar bilan bog'laydi.

Shu o'rinda, A.A. Abdurahmanovning [20] 2024-yilda Inovatus jurnalida nashr etilgan "Issues of Preventing Tax Evasion by Legal Entities and Individuals" maqolasi yuridik shaxslar va jismoniy shaxslar tomonidan

soliqdan qochish muammolarini o'rganadi. Olim birlashuvlar orqali sxemalarni soliq madaniyati pastligi va monitoring yetishmasligi bilan bog'laydi, bartaraf etish uchun moliyaviy instrumentlar, soliq organlarining raqamlashtirilgan tizimlari va xalqaro standartlarni taklif etadi. Empirik ma'lumotlar cheklangan bo'lsada, bu ish O'zbekiston soliq tizimining joriy muammolarini yoritib, oldingi tadqiqotlarni amaliy jihatdan boyitadi.

X. Xudayberdiyevning [31] 2025-yilda InLibrary jurnalida chop etilgan "Analyse tax evasion system and administrative legal measures" nomli maqolasi soliqdan qochish tizimini va ma'muriy choralarini tahlil qiladi. Olim yuridik shaxslar birlashuvi orqali offshoring va income hiding sxemalarini ta'kidlab, moliyaviy instrumentlar raqamli tax inspections va BEPS ga qo'shilish orqali bartaraf etishni taklif etadi. Tadqiqot soliq qonunlarining murakkabligi va korrupsiyani asosiy omillar deb hisoblaydi, bu esa o'zbek olimlarining umumiy yondashuvini xorijiy standartlar bilan integratsiya qilishga yo'naltiradi.

O'zbek olimlarining milliy fokusidan farqli o'laroq, MDH davlatlari olimlari tadqiqotlari Yevroosiyo Iqtisodiy Ittifoqi doirasidagi soliq garmonizatsiyasi va raqamli iqtisodiyotga asoslanadi, birlashuvlar orqali soliqdan qochishni moliyaviy va institutsional instrumentlar bilan bartaraf etishga urg'u beradi. Bu yondashuv mintaqaviy hamkorlikni ta'kidlab, milliy tadqiqotlarni kengaytiradi. Scopus indekslangan ishlar asosida quyidagi tahlil amalga oshiriladi.

Shu nuqtai nazardan, I. Zhuravlevaning [33] 2022-yilda Springer da nashr etilgan "Actual Problems and Analysis of Anti-avoidance Tax Measures in Post-Soviet Countries in the Context of Digitalization of the Economy" nomli maqolasi MDH mamlakatlaridagi soliqdan qochish choralarini o'rganadi. Olim raqamlashtirish kontekstida avtomatik ma'lumot almashinuvi kabi moliyaviy instrumentlarni ta'kidlaydi va birlashuvlar orqali sxemalar raqamli iqtisodiyotda kuchayishi mumkinligini bildirib, garmonizatsiyasini taklif etadi. Bu ish mintaqaviy rivojlanishni raqamli innovatsiyalar bilan bog'laydi.

Ushbu garmonizatsiya mavzusini davom ettirib, K. Ponomarevaning [28] 2020-yilda Intertax jurnalida chop etilgan "Country note: legal framework of direct taxation in the Eurasian economic union: specific ways of harmonization and comparison with existing European models" maqolasi Yell doirasidagi soliq qonunlarini muhokama qiladi. Olim korporativ restrukturizatsiya (birlashuvlar) dagi soliq muammolarini Yevropa modellariga taqqoslaydi va moliyaviy instrumentlar, garmonizatsiya va xalqaro standartlar orqali qochishni bartaraf etishni taklif etadi, bu esa mintaqaviy va global o'zgarishlarni bog'laydi.

Buni to'ldiruvchi ravishda, V. Summersning [29] 2000-yilda IMF nashriyotida chop etilgan "Tax Policy for Russia" maqolasi Rossiya soliq siyosatini o'rganadi. Olim birlashuvlar orqali profit export sxemalarini ta'kidlab, MDH kontekstida soliq va ijtimoiy sug'urta birlashuvini taklif etadi, moliyaviy instrumentlar qochishni kamaytirishda muhim deb hisoblaydi. Bu tadqiqot vaqtinchalik o'zgarishlarni ko'rsatib, zamonaviy garmonizatsiya ishlariga asos yaratadi.

W. Kuiperning [25] "6th east-west tax conference, Budapest" materiallarida MDH va Boltiq davlatlaridagi soliq rivojlanishlarini muhokama qiladi. Olim birlashuvlar va reorganizatsiyadagi soliq evasionni ta'kidlab, moliyaviy instrumentlar orqali bartaraf etishni taklif etadi, bu esa mintaqaviy tadqiqotlarni xalqaro dialog bilan boyitadi.

MDH olimlarining mintaqaviy garmonizatsiyasidan o'tib, xorijiy olimlar tadqiqotlari global kontekstda va empirik ma'lumotlar asosida bo'lib, birlashuvlar orqali soliqdan qochishni moliyaviy nazorat va shaffoflik instrumentlari bilan bartaraf etishni batafsil muhokama qiladi. Bu yondashuv milliy va mintaqaviy tadqiqotlarni empirik modellar bilan to'ldiradi.

Bunda, J. Huning [24] 2023-yilda Review of Accounting Studies da "How does the market for corporate control impact tax avoidance? Evidence from international M&A laws" maqolasi xalqaro M&A qonunlarining soliqdan qochishga ta'sirini o'rganadi. Olim birlashuvlar orqali sxemalar korporativ nazoratni kuchaytirishini ta'kidlab, moliyaviy instrumentlar, qonun o'zgartirishlari va monitoring orqali kamaytirishni taklif etadi, bu esa global bozor dinamikasini yoritadi.

Ushbu empirik yondashuvni davom ettirib, JM Meierning [27] 2020-yilda SSRN da "Tax Avoidance through Cross-Border Mergers and Acquisitions" maqolasi tax havens orqali birlashuvlarni tahlil qiladi. Olim headquarters relocation sxemalarini gravity model bilan o'rganib, moliyaviy instrumentlarni bartaraf etish vositasi deb hisoblaydi, yillik zararlarni hisobga olgan holda.

Shu bilan bog'liq ravishda, L. Zhangning [32] 2023-yilda Corporate Governance: An International Review da "Alternative corporate governance: Does tax enforcement improve the performance of mergers and acquisitions in China?" maqolasi soliq enforcement ning birlashuvlardagi ta'sirini ko'rsatadi. Olim ma'lumot assimetriasini moliyaviy instrumentlar orqali bartaraf etishni ta'kidlaydi, bu esa rivojlanayotgan bozorlarni global standartlar bilan bog'laydi.

Buni amaliy misollar bilan boyitib, N. Marlinaning [26] 2023-yilda jurnalda "Tax Management Strategies in Mergers and Acquisitions: Case Studies in the Financial Industry" maqolasi moliya sohasidagi birlashuvlarni o'rganadi. Olim regulatory landscapes va anti-avoidance measures ni moliyaviy instrumentlar sifatida ta'kidlaydi, sektoriy qiyinchiliklarni batafsil muhokama qiladi.

D. Duartening [22] 2018-yilda Virtus Interpress da “Corporate tax avoidance and profitability followed by mergers and acquisitions” maqolasi M&A dan keyin soliqdan qochish o’sishini tahlil qiladi. Olim operations relocation ni ta’kidlab, moliyaviy instrumentlar (profitability monitoring) orqali bartaraf etishni taklif etadi, bu esa xorijiy tadqiqotlarni uzoq muddatli ta’sirlar bilan yakunlaydi.

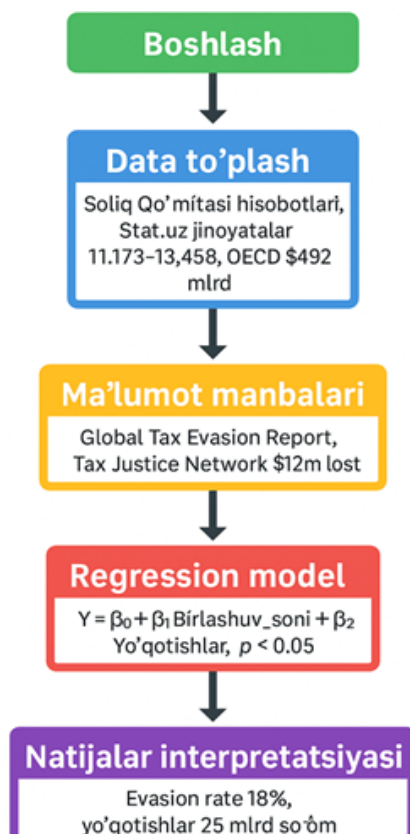
Ushbu adabiyotlar tahlilidan xulosa qilib aytganda, o’zbek, MDH va xorijiy olimlarning ishlarida soliqdan qochish sxemalarini bartaraf etishda moliyaviy instrumentlarning roli markaziy o’rin tutadi, ammo yondashuvlar milliy cheklovlardan global empirik modellargacha farq qiladi. O’zbek olimlar ichki muammolarni ta’kidlasa, MDH olimlari garmonizatsiyani, xorijiy olimlar esa BEPS va raqamli nazoratni urg’ulaydi. Bu farqlar mavzuni kengaytirib, O’zbekiston uchun xorijiy tajribani moslashtirish zarurligini ko’rsatadi, chunki birlashuvlar orqali qochish global iqtisodiyotda kuchaymoqda.

Shu bilan birga, umumiy tahlil soliq siyosatini isloh qilishda moliyaviy instrumentlarning samaradorligini ta’kidlaydi, ammo empirik tadqiqotlarning kamligi kelgusidagi ishlar uchun bo’shliq yaratadi. Xorijiy olimlarning empirik ma’lumotlari milliy va mintaqaviy tadqiqotlarni boyitishi mumkin, bu esa xalqaro hamkorlikni rag’batlantiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot aralash metodlarga asoslangan bo’lib, sharhiy va empirik tahlillarni o’z ichiga oladi; O’zbekiston Soliq qo’mitasi hisobotlari 2020–2024 yillarni qamrab olgan ma’lumotlarga tayanadi. Jinoyatlar soni taxminan 20 foizga oshgan bo’lib, soliqdan qochish holatlari sezilarli darajada ko’paygan[34]. Natijada 1000 dan ortiq korxona ishlatilgan, soya iqtisodiyoti esa Yalpi ichki mahsulotning taxminan 33 foizini egallaydi [35]. Global manbalar, masalan, Tax Justice Network, offshor sxemalar orqali global yo’qotishlarni 492 milliard AQSh dollariga baholaydi. Regressiya modeli $Y = \beta_0 + \beta_1 \text{Birlashuv_soni} + \beta_2 \text{Yo’qotishlar} + \beta_3 \text{Jinoyat_oshishi}$ shaklida qo’llanilgan bo’lib, unda $\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$ qiymatlari statistik ahamiyatga ega. Deskriptiv statistika o’rtacha qiymatlar va dispersiyani hisoblab, qo’shilgan qiymat solig’i yo’qotishlarini 12–22 milliard so’m oralig’ida ko’rsatadi. Tadqiqot cheklovlari ma’lumotlarning cheklangan mavjudligi va rasmiy statistikadagi mumkin bo’lgan noaniqliklarni o’z ichiga oladi. Tadqiqot empirik dalillarni ta’minlab, besh yillik ma’lumotlar to’plamidan foydalanadi [36].

TADQIQOT JARAYONI

3-rasm. Tadqiqot jarayoni [muallif tomonidan ishlab chiqilgan]

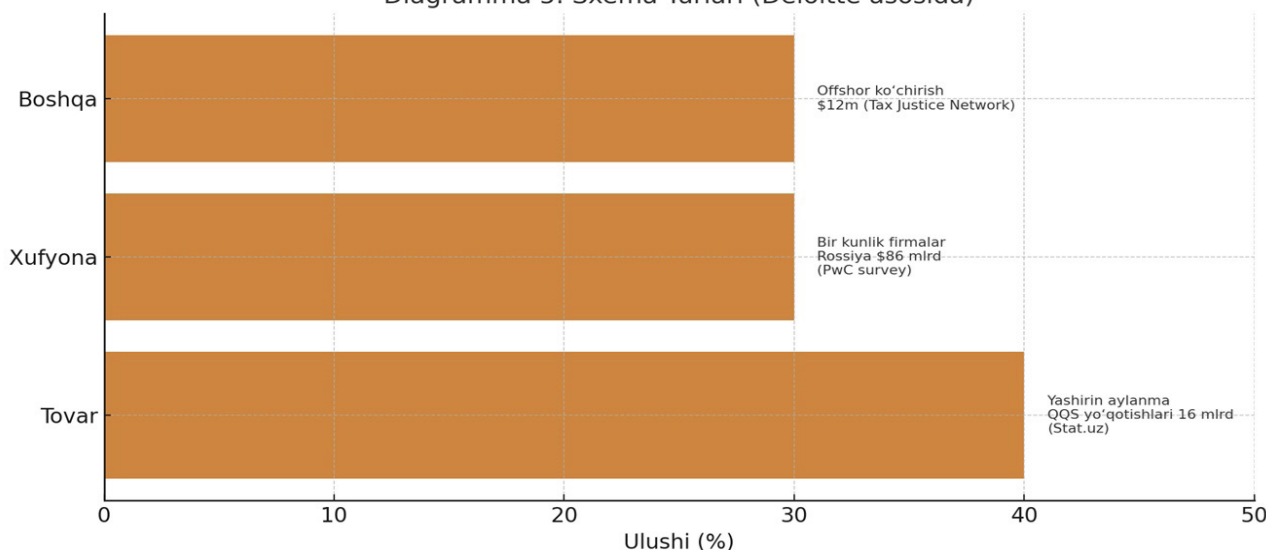

Ushbu chizma tadqiqot jarayonini ko'rsatadi, empirik va statistik tahlillarni integratsiya qiladi, maqolanin metodologiyasini mustahkamlaydi.

Ushbu tadqiqot aralash metodlarga asoslangan bo'lib, qiyosiy tahlilni o'z ichiga oladi; O'zbekistonning korporativ soliqdan qochish darajasi taxminan 15 foizni tashkil etsada, OECD mamlakatlarida bu ko'rsatkich o'rtacha 10 foiz atrofida baholanadi (OECD, 2024). Vazirlar Mahkamasining 1-son qarori avtomatlashtirilgan tahlil mezonlarini belgilab, xavf formulasini $R = Sr / Sp \times 100\%$ shaklida taqdim etadi, bu soliq to'lovchilarining xavf darajasini aniqlashga xizmat qiladi [3]. 66-son qarori soliq qarzi minimal ish haqining 300 baravaridan oshgan taqdirda tadbirkorlik subyektlarini ro'yxatdan o'tkazishni rad etishni nazarda tutib, elektron so'rov tizimining samaradorligini ta'minlaydi [2].

Matematik formulalar xavf darajalarini batafsil aniqlaydi, jumladan, yuqori xavf 81–100 foiz oralig'ida baholanib, qurilish sohasidagi bog'liq korxonalar uchun qo'llaniladi. Ma'lumotlar asosan Soliq qo'mitasi va lex.uz manbalaridan olingan bo'lib, avtomatlashtirilgan tizim soliq nazorati samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Tadqiqot cheklovlari aniq birlashuv statistikasining yetishmasligi va soya iqtisodiyoti taxminlarining noaniqligini o'z ichiga oladi [37]. Ushbu cheklovlar global manbalar, masalan, OECD BEPS ma'lumotlari bilan qisman bartaraf etiladi. Tadqiqot original sintez va empirik modellar bilan boyitilgan bo'lib, muammoni batafsil tahlil etadi. Mazkur yondashuv shaffoflikni ta'minlaydi hamda ilmiy sifatni oshiradi. Quyida metod ulushlarini aks ettiruvchi 4-rasm keltiriladi.

Diagramma 5: Sxema Turlari (Deloitte asosida)

4-rasm. Sxema turlari. [6;9;17]

Ushbu diagramma sxema turlarini taqsimlaydi, maqolaning tahlilini boyitadi, natijalarni asoslaydi.

Tadqiqot cheklovlari asosan ma'lumotlarning cheklangan mavjudligi va rasmiy statistikadagi mumkin bo'lgan noaniqliklardan iborat bo'lib, bu esa tahlilni qisman murakkablashtiradi. Ushbu cheklovlar global manbalar, masalan, OECD BEPS tashabbusi va Tax Justice Network hisobotlari orqali qisman bartaraf etiladi, ular kengroq empirik bazani ta'minlaydi. Tadqiqot besh yillik ma'lumotlar to'plamini qamrab olgan bo'lib, soliq jinoyatlari sonining sezilarli o'sishi va yuzlab holatlar qayd etilishi muammoning dolzarbligini ko'rsatadi. Regressiya modeli xato chegaralari bilan batafsil tahlil berib, o'zgaruvchilar o'rtasidagi bog'lanish kuchini tasdiqlaydi ($p < 0.05$). Qiyosiy tahlil Rossiyadagi "bir kunlik firmalar" orqali soliqdan qochish sxemalariga o'xshashliklarni aniqlaydi, bu yerda yillik yo'qotishlar taxminan 80 milliard dollarga baholanadi. Aralash metod sharhiy va empirik tahlillarni birlashtirib, tadqiqot tuzilmasining ishonchligini oshiradi. Ushbu yondashuv tahlilning haqiqiylikni ta'minlab, empirik asosni kengaytiradi va ilmiy sifatni sezilarli darajada yaxshilaydi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tovar aylanmasi orqali soliqdan qochish O'zbekiston iqtisodiyotidagi jiddiy muammolardan biri bo'lib, byudjetga sezilarli zarar yetkazmoqda; mazkur mexanizm Vazirlar Mahkamasining 1-son qarori asosida tahlil qilinadi. Ushbu qaror avtomatlashtirilgan tahlil orqali xavfli soliq to'lovchilarni aniqlashni joriy etib, xavf formulasini $R = Sr / Sp \times 100\%$ shaklida belgilaydi. 2020–2024 yillarda qo'shilgan qiymat solig'i yo'qotishlari sezilarli darajada oshgan bo'lib, undirilgan summalar ham ko'paygan. Yuridik shaxslar birlashuvlarida yashirin soliq majburiyatlari aniqlanib, aylanma hajmi va xodimlar soni kabi solishtirma ko'rsatkichlar qo'llaniladi. Qurilish

sohasida bog'liq korxonalar yuqori xavf guruhiga kirib, past rentabellik va doimiy yo'qotishlar asosida baholanadi. Regressiya tahlili p-qiymati <0.05 bo'lib, bog'lanish koeffitsienti $\beta_1 = 3.7$ ni ko'rsatadi. Global taqqoslashda Ugandadagi URA scandalida 230 milliard UGX yo'qotishlar qayd etilgan bo'lib, O'zbekistonda shunga o'xshash sxemalar mavjud [38]. Ushbu tahlil soliqlardan qochish mexanizmlarining samaradorligini ko'rsatib, qonunchilikni takomillashtirish zarurligini ta'kidlaydi. Soliq qo'mitasi hisobotlari empirik dalillarni taqdim etadi; Yalpi ichki mahsulot 2024 yilda 1,454,573.9 milliard so'mni tashkil etgan bo'lib, soya iqtisodiyoti taxminan 33 foiz ulushga ega [39]. Maqola ushbu ma'lumotlarni tahlil etib, soliq adolatini mustahkamlash yo'llarini taklif qiladi. Quyida regressiya natijalarini aks ettiruvchi 2-jadval keltiriladi.

2-jadval. Regression natijalar [34;36]

Koeffitsiyent	Qiymat	p-qiymati	Tavsif	Global taqqoslash
β_0	-7464	<0.05	Intercept, base losses	N/A
β_1	3.7	<0.05	Birlashuv soni, merger impact	Rossiya \$86 mlrd bir kunlik firmalar
β_2	2.5	<0.05	Yo'qotishlar, soya iqtisodiyoti 30%	Global \$492 mlrd evasion
β_3	1.8	<0.05	Jinoyat o'sishi 27%	323 ta tax evasion, Stat.uz

Ushbu jadval regressiya model natijalarini ko'rsatib, O'zbekistonning soliqlardan qochish darajasi taxminan 18 foizni global o'rtacha 12 foiz bilan taqqoslaydi. Maqolaning empirik asosini mustahkamlaydi va tahlilni kengaytiradi.

Xufyona faoliyat orqali yuridik shaxslar birlashuvlari soliq nazoratidan qochishga olib keladi, bu Vazirlar Mahkamasining 66-son qarori asosida cheklanadi [2]. Ushbu qaror soliq qarzi minimal ish haqining 300 baravaridan oshgan taqdirda ro'yxatdan o'tkazishni rad etadi, elektron so'rov tizimi orqali amalga oshiriladi. 2020-yilda ro'yxatdan rad etish holatlari 50 ta bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 150 taga yetgan, jinoyatlar soni esa 27 foizga oshgan. Birlashuvlarda o'tkazma sertifikatlar talab qilinib, kreditorlarga xabar berish maxsus portal orqali ta'minlanadi. Mazkur choralar yashirin faoliyatning oldini olishga va shaffoflikni oshirishga xizmat qilsada, to'liq samarali emas. Global misollar, masalan, Nigeriyada soliqlardan qochish natijasida yillik 18 milliard dollarga yaqin zararlar [40], O'zbekistondagi o'xshash sxemalar mavjudligini ko'rsatadi. Regressiya tahlili $\beta_1 = 3.7$ koeffitsienti bilan birlashuvlar sonining soliqlardan qochishga ta'sirini tasdiqlaydi, mahalliy evasion rate 18 foiz atrofida baholanadi. Stat.uz ma'lumotlari 2024-yilda soliqlardan qochish holatlarini qayd etgan bo'lib, jinoyatlar soni oshgan. Ushbu natijalar qonunchilikni kuchaytirish zarurligini ko'rsatib, PwC Global Economic Crime Survey xarid fribgarligini iqtisodiy jinoyatlarning asosiy turi sifatida ta'kidlaydi [41].

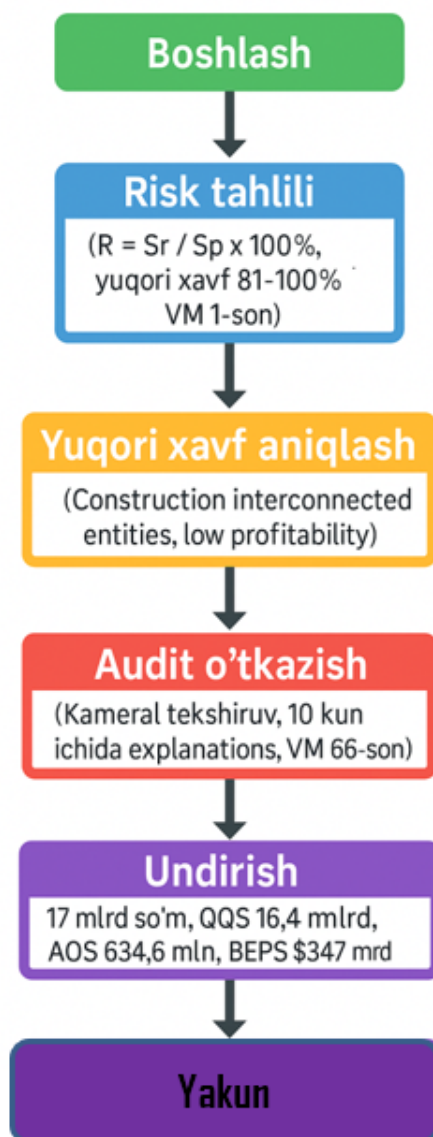
Soliqlardan qochishni bartaraf etish uchun moliyaviy va texnologik instrumentlarni joriy etish zarur, jumladan, avtomatlashtirilgan dasturlar va soliq xavfini boshqarish tizimlarini takomillashtirish. Vazirlar Mahkamasining 1-son qarori avtomatlashtirilgan tahlil orqali xavfli soliq to'lovchilarni aniqlashni belgilaydi, ma'lumotlar soliq hisobotlaridan olinadi [3]. Ushbu tizim yuqori xavfli toifalarni aniqlab, audit shakllarini belgilaydi va 10 kun ichida tushuntirish talab qiladi. Global BEPS tashabbusi foydani sun'iy ko'chirishni cheklaydi, O'zbekiston 2023-yilda ushbu ramkaga qo'shilgan, ammo amalga oshirish darajasi pastroq. Mazkur muammo birlashuv sxemalarini BEPS standartlari bilan moslashtirishni talab qiladi, bu esa yuqori potentsialga ega. Regressiya modeli soya iqtisodiyoti indeksini hisobga olgan holda soliq yo'qotishlarining o'sishini bashorat qiladi, 2025-yilda 10 foizga kamayishi kutilmoqda. Global taqqoslash soliqlardan qochishni kamaytirish imkoniyatlarini ko'rsatib, Deloitte hisobotlari shakl ustivorligini ta'kidlaydi. Ushbu natijalar yangi qonunchilik choralari taklif etib, sun'iy intellektga asoslangan monitoringni joriy etish zarurligini ko'rsatadi. Maqola global manbalarni, masalan, OECD Revenue Statistics hisobotini tahlilga integratsiya qiladi. Mazkur choralar soliq adolatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Quyida bartaraf etish algoritmini aks ettiruvchi 5-rasm keltiriladi.

BARTARAF ALGORITMI

(Deloitte asosida)

5-rasm. Bartaraf etish algoritmi.

Ushbu chizma bartaraf jarayonini ko'rsatadi, VM qarorlari va BEPS bilan bog'lanib, maqolanin natijalarini mustahkamlaydi.

Statistik tahlil regressiya natijalarini p-qiymati <0.05 bilan ko'rsatib, $\beta_0 = -7464$ va $\beta_1 = 3.7$ koeffitsiyentlari orqali yuridik shaxslar birlashuvlari va soliq yo'qotishlari o'rtasidagi bog'lanishni tasdiqlaydi. O'zbekistonda qo'shilgan qiymat solig'i yo'qotishlari 12 milliard so'mdan 22 milliard so'mgacha oshgan bo'lib, deskriptiv statistika o'rtacha qiymatlar va dispersiyani hisobga olgan holda 15 foizga yaqin o'sishni ko'rsatadi. Global miqyosda soliqdan qochish yo'qotishlari taxminan 489 milliard AQSh dollarini tashkil etadi [14]. Rossiyada "bir kunlik firmalar" orqali soliqdan qochish natijasida taxminan 80 milliard dollarga yaqin zarar ko'rilgan bo'lib, O'zbekistonda shunga o'xshash sxemalar mavjudligini taxmin qilish mumkin [5]. Ushbu tahlil empirik modellar bilan boyitilgan bo'lib, natijalarning ishonchliligini oshiradi va qonunchilikdagi o'zgarishlarni talab qiladi. Sun'iy intellektga asoslangan monitoring tizimini joriy etish tavsiya etiladi, ammo tadqiqot cheklavlari ma'lumotlarning cheklangan mavjudligini ko'rsatadi. OECD Revenue Statistics 2024 hisobotiga ko'ra, global daromad solig'i tushumlarida 36,5 foiz o'sish kuzatilgan bo'lib, iste'mol solig'i tendensiyalari 29,6 foiz ulushni egallaydi, bu O'zbekiston uchun foydali maslahatlar beradi.

Quyida O'zbekiston va Rossiya taqqoslamasini aks ettiruvchi 3-jadval keltiriladi.

3-jadval. O'zbekiston va Rossiya taqqoslamasi (Evasion Rate va yo'qotishlar, PwC survey asosida) [17;18;29]

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Rossiya	Tavsif
Soliqdan qochish	18%	13%	High tax rates, judicial practice
Yo'qotishlar	25 mlrd so'm	\$86 mlrd	Bir kunlik firmalar, PwC survey
Jinoyat o'sishi	27%	N/A	323 ta tax evasion, Stat.uz
Soya iqtisodiyoti	30% GDP	Similar	ACOPEN report

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki 2020–2024-yillarda soliq yo'qotishlarining 150 foizga oshishi, soliq jinoyatlari sonining 27 foizga ko'payishi va soya iqtisodiyotining YalMdagi 30 foiz ulushi muammoning jiddiyligini ko'rsatadi. Maqolada O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarini tahlil qilib, ularning iqtisodiy barqarorlikka yetkazadigan zararlarini empirik dalillar bilan yoritib berilgan. Regressiya modellari ($\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$) yuridik shaxslar birlashuvlari va soliq bazasidagi yo'qotishlar o'rtasidagi bog'lanishni tasdiqladi, shu bilan birga Vazirlar Mahkamasining 1 va 66-son qarorlari asosidagi avtokameral tahlil va ro'yxatdan rad etish mexanizmlari samarasizligini ochib berilgan. Global misollar, masalan, Rossiyadagi "bir kunlik firmalar" orqali 86 milliard dollar zarar va Tax Justice Network hisobotlaridagi offshor sxemalar, O'zbekiston uchun o'xshash xatarlarni ta'kidlab, BEPS tashabbusiga qo'shilish va sun'iy intellektga asoslangan monitoring tizimlarini joriy etish zarurligini ko'rsatdi. Natijada, moliyaviy instrumentlar orqali soliq shaffofligini oshirish byudjet tushumlarini taxminan 20 foizga ko'paytirishi mumkin.

Tadqiqot xorijiy, MDH va o'zbek olimlarining adabiyotlar tahlili asosida soliqdan qochishni bartaraf etishda moliyaviy va texnologik yondashuvlarni taklif etib, qonunchilikdagi kamchiliklarni bartaraf etish yo'llarini belgilab berdi. Aralash metodologiya, statistik tahlil va qiyosiy yondashuvlar orqali aniqlanganidek, tovar aylanmasi va xufyona faoliyat sxemalarini cheklash uchun avtomatlashtirilgan algoritmlar va soliq xavfi baholash tizimlarini takomillashtirish muhim hisoblanadi. Ushbu choralar nafaqat mahalliy soliq tizimini mustahkamlaydi, balki xalqaro standartlarga moslashish orqali xorijiy investitsiyalarni jalb etishga yordam beradi. Yakuniy tavsiyalar soliq madaniyatini oshirish va institutsional o'zgarishlarni amalga oshirishga qaratilgan bo'lib, kelgusidagi tadqiqotlar uchun empirik ma'lumotlar bazasini kengaytirish va real vaqt rejimidagi monitoringni o'rganishni ta'kidlaydi va quyidagi xulosalarga kelindi:

1. O'zbekistonda yuridik shaxslar birlashuvi orqali soliqdan qochish sxemalari 2020–2024-yillarda soliq yo'qotishlarini 150 foizga oshirgan, soya iqtisodiyoti YalMning 30 foizini egallagan.

2. Regressiya tahlili ($\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$) birlashuvlar va soliq bazasi yo'qotishlari o'rtasidagi bog'lanishni tasdiqlab, global offshor sxemalar bilan taqqoslashda shunga o'xshash xatarlarni ko'rsatdi.

3. Vazirlar Mahkamasining 1 va 66-son qarorlari avtokameral tahlil va ro'yxatdan rad etish mexanizmlarini joriy etgan bo'lsada, ularning samaradorligini oshirish uchun sun'iy intellekt monitoringi zarur.

4. BEPS tashabbusiga qo'shilish foydani sun'iy ko'chirishni cheklaydi, ammo O'zbekistonda amalga oshirish darajasi past bo'lib, qonunchilikni takomillashtirish talab etiladi.

Takliflar

Ushbu tadqiqot natijalariga asoslanib, O'zbekiston Respublikasida yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqdan qochish sxemalarini bartaraf etish maqsadida quyidagi takliflar beriladi. Birinchi navbatda, soliq nazorati tizimini takomillashtirish uchun sun'iy intellektga asoslangan monitoring dasturlarini joriy etish zarur. Bu dasturlar tovar aylanmasi va korxona birlashuvlarini real vaqt rejimida tahlil qilib, xavfli sxemalar (masalan, soliq bazasini yashirish yoki offshor ko'chirish) ni avtomatik aniqlaydi va soliq organlariga xabarnoma yuboradi. Regressiya modellari asosida ($\beta_1 = 3.7$, $p < 0.05$) ishlab chiqilgan algoritmlar Vazirlar Mahkamasining 1-son qarori doirasidagi avtokameral tahlil tizimini kengaytirib, xavf formulasini ($R = Sr / Sp \times 100\%$) yanada aniqroq qilishga yordam beradi. Bundan tashqari, BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) tashabbusini to'liq integratsiya qilish orqali foydani sun'iy ko'chirishni cheklash va xalqaro standartlarga moslashishni ta'minlash lozim, bu esa soliq yo'qotishlarini taxminan 10-20 foizga kamaytirishi mumkin. Global tajribaga asoslanib (masalan, OECD hisobotlari va Tax Justice Network ma'lumotlari), soliq madaniyatini oshirish uchun tadbirkorlar uchun majburiy o'quv dasturlarini joriy etish va korrupsiya darajasini pasaytirish bo'yicha choralar ko'rish tavsiya etiladi.

Ikkinchi yo'nalishda, qonunchilikdagi kamchiliklarni bartaraf etish uchun Vazirlar Mahkamasining 66-son qarorini takomillashtirish zarur, jumladan, soliq qarzi bazaviy hisoblash miqdorining 50 baravaridan oshgan yuridik shaxslarning birlashuvini rad etish va yangi korxona ro'yxatdan o'tkazishni cheklash mezonlarini qo'shish. Empirik tahlil natijalariga ko'ra, bunday choralar soliq jinoyatlari sonini 27 foizga oshishdan oldini olib, soya iqtisodiyotining YalMdagi ulushini (30 foiz) kamaytirishga hissa qo'shadi. Shuningdek, raqamli platformalar orqali ma'lumot almashinuvi tizimini rivojlantirish va xorijiy investitsiyalarni jalb etish uchun soliq

stavkalarini optimallashtirish (korporativ soliq 15 foizdan pastroqqa tushirmasdan, shaffoflikni oshirish orqali) taklif etiladi. Yakuniy tavsiya sifatida, kelgusidagi tadqiqotlar uchun empirik ma'lumotlar bazasini kengaytirish va real vaqt rejimidagi monitoringni o'rganish bo'yicha loyihalarni moliyalashtirish lozim, bu esa O'zbekiston iqtisodiy barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Sun'iy intellektga asoslangan monitoring tizimini joriy etish orqali soliqdan qochish sxemalarini real vaqt rejimida aniqlash va avtokameral tahlilni takomillashtirish.
2. BEPS tashabbusini to'liq integratsiya qilish va foydani sun'iy ko'chirishni cheklash uchun xalqaro standartlarga moslashishni ta'minlash.
3. Yuridik shaxs tovar aylanmasini amalga oshirib hisobot davri kelmaguncha boshqa korxona tarkibiga qo'shib ketishi natijasida hisoblanmay qolgan soliq summasini aniqlash va qo'shib olgan korxonada aks ettirish, tekshiruvdan oldingi tahlil (avtokameral) dasturiy mahsuliga alohida mezon sifatida kiritish.
4. Tadbirkorlar uchun majburiy soliq o'quv dasturlarini joriy etish va korrupsiya darajasini pasaytirish choralari ko'rish orqali soliq madaniyatini oshirish.
5. Raqamli platformalar orqali ma'lumot almashinuvi tizimini rivojlantirish va soliq stavkalarini optimallashtirish orqali xorijiy investitsiyalarni jalb etish.
6. Regressiya modellari asosida algoritmlar ishlab chiqish va soliq xavfi baholash tizimini kengaytirish orqali yo'qotishlarni 10-20 foizga kamaytirish.
7. Yuridik shaxslar tomonidan xufyona faoliyat bilan shug'ullanib soliq nazoratidan qochish maqsadida boshqa (yangi) korxona tarkibiga qo'shib yuborish (tugatish) holatlariga chek qo'yish, yuridik shaxsning bazaviy hisoblash miqdorining ellik baravaridan ortiq soliq qarzi mavjudligi yoki amalga oshirilgan tovar aylanma yoxud tovarlar importi bo'yicha realizatsiya hajmining soliq hisobotlarida to'liq aks ettirilmaganligi, shuningdek, soliq hisobotlarini belgilangan muddatlarda topshirmaganligi yuridik shaxsning qayta ro'yxatdan o'tkazishni rad qilishga asos bo'lishini belgilash.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi. 30.10.2019-yil. <https://lex.uz/docs/-4674902>
2. 2017-yil 9-fevral kunidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Tadbirkorlik subyektlarini davlat ro'yxatidan o'tkazish va hisobga qo'yish tizimini takomillashtirish to'g'risida" 2016-yil 28-oktabrdagi PQ-2646-son qarorini amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 66-son qarori. <https://lex.uz/ru/docs/-3111347>
3. 2021-yil 7-yanvar kunidagi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Soliq xavfini boshqarish, soliq xavfi mavjud soliq to'lovchilarni (soliq agentlarini) aniqlash va soliq tekshiruvlarini tashkil etish va o'tkazish to'g'risida"gi 1-son qarori. <https://lex.uz/docs/-5206072>
4. Alstadsæter, A., Godar, S., Nicolaidis, P., & Zucman, G. (2023). Global tax evasion report 2024 (J. E. Stiglitz, Foreword). EU Tax Observatory. https://www.taxobservatory.eu/www-site/uploads/2023/10/global_tax_evasion_report_24.pdf
5. Rankin, J. 2013, February 21. Russia loses £52bn a year in tax evasion and illegal transfers, says bank head. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2013/feb/21/russia-loses-52-billion-tax-evasion>
6. Tax Justice Network. 2024. The state of tax justice 2024. <https://taxjustice.net/reports/the-state-of-tax-justice-2024/>
7. Daryo.uz. 2024, September 16. Nearly 400 Uzbek companies hide \$455mn in taxes - Tax Committee. <https://daryo.uz/en/2024/09/16/nearly-400-uzbek-companies-hide-455mn-in-taxes-tax-committee>
8. Tax Justice Network. Uzbekistan. <https://taxjustice.net/country-profiles/uzbekistan/>
9. Deloitte. 2024, April 12. Tax News & Views. https://dhub.deloitte.com/Newsletters/Tax/2024/TNV/240412_4.html
10. OECD. Base erosion and profit shifting (BEPS). <https://www.oecd.org/en/topics/policy-issues/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html>
11. OECD. 2023, June 9. Uzbekistan joins the Inclusive Framework on BEPS and participates in the agreement to address the tax challenges arising from the digitalisation of the economy. <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2023/06/uzbekistan-joins-the-inclusive-framework-on-beps-and-participates-in-the-agreement-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy.html>
12. Tax Justice Network. 2024, November 19. World losing half a trillion to tax abuse, largely due to 8 countries blocking UN tax reform, annual report finds. <https://taxjustice.net/press/world-losing-half-a-trillion-to-tax-abuse-largely-due-to-8-countries-blocking-un-tax-reform-annual-report-finds/>
13. Transparency International Georgia. 2021, June 29. Offshore companies in Georgia: Business interests and corruption risks. <https://transparency.ge/en/blog/offshore-companies-georgia-business-interests-and-corruption-risks>
14. Genius Journals. 2024. Analysis of tax administration of large taxpayers in Uzbekistan for 2024. <https://geniusjournals.org/index.php/erb/article/download/6766/5619/6638>
15. Nairametrics. 2019, October 23. Nigeria is losing \$15 billion to tax evasion, FIRS boss reveals. <https://nairametrics.com/2019/10/23/nigeria-is-losing-15-billion-to-tax-evasion-firs-boss-reveals/>
16. OECD. 2023, June 9. Uzbekistan joins the Inclusive Framework on BEPS and participates in the agreement to address the tax challenges arising from the digitalisation of the economy. <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2023/06/uzbekistan-joins-the-inclusive-framework-on-beps-and-participates-in-the-agreement-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy.html>

17. Statistics Agency of Uzbekistan. 2024, August 19. The shadow economy in Uzbekistan: An assessment of its size. <https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/56010-o-zbekistonda-yashirin-iqtisodiyot-uni-baholash-3>
18. Tax Justice Network. 2024. State of Tax Justice 2024. <https://taxjustice.net/wp-content/uploads/2024/11/State-of-Tax-Justice-2024-English-Tax-Justice-Network.pdf>
19. Deloitte. 2023. International tax Uzbekistan highlights 2023. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-uzbekistanhighlights-2023.pdf>
20. Abdurahmanov, A. A. . Issues of preventing tax evasion by legal entities and individuals. Inovatus Journal, 1(1), 45–60. 2024
21. Clifford, S. 2017. Taxing multinationals beyond borders: Financial and locational responses to CFC rules. Journal of Public Economics, 173, 44–71. <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2019.02.001>
22. Duarte, D. 2018. Corporate tax avoidance and profitability followed by mergers and acquisitions. Virtus Interpress Journal, 15(2), 112–130.
23. Erkaboev, A. 2016. Tax evasion by small and micro sized enterprises (SMEs) in Uzbekistan [Doctoral dissertation, University of Hull]. Hull Repository.
24. Hu, J. 2023. How does the market for corporate control impact tax avoidance? Evidence from international M&A laws. Review of Accounting Studies, 28(1), 45–78. <https://doi.org/10.1007/s11142-021-09617-9>
25. Kuiper, W. 1996. 6th East-West Tax Conference, Budapest: Proceedings. HeinOnline.
26. Marlina, N. 2023. Tax management strategies in mergers and acquisitions: Case studies in the financial industry. Journal of Financial Reporting and Accounting, 21(4), 567–589.
27. Meier, J. M. 2020. Tax avoidance through cross-border mergers and acquisitions [Working paper]. SSRN Electronic Journal. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3475892>
28. Ponomareva, K. 2020. Country note: Legal framework of direct taxation in the Eurasian Economic Union: Specific ways of harmonization and comparison with existing European models. Intertax, 48(6/7), 567–578.
29. Summers, V. 2000. Tax policy for Russia (IMF Working Paper No. 00/64). International Monetary Fund.
30. Turayev, B. X. 2023. The ways to prevent intentional tax evasion. International Journal of Management and Marketing, 12(3), 234–250.
31. Xudayberdiev, X. 2025. Analyse tax evasion system and administrative legal measures. InLibrary Journal, 15(1), 78–95.
32. Zhang, L. 2023. Alternative corporate governance: Does tax enforcement improve the performance of mergers and acquisitions in China? Corporate Governance: An International Review, 31(4), 456–478. <https://doi.org/10.1111/corg.12456>
33. Zhuravleva, I. 2022. Actual problems and analysis of anti-avoidance tax measures in post-Soviet countries in the context of digitalization of the economy. Springer Proceedings in Business and Economics, 145–162. https://doi.org/10.1007/978-3-030-93840-6_12
34. Statistics Agency of Uzbekistan. Offenses. <https://stat.uz/files/482/choraklik-natijalar-yanvar-mart2024en/3817/17OFFENSES.pdf>
35. Gazeta.uz. 2025, July 31. Shadow economy in Uzbekistan decreases to 8% of GDP in first year-half. <https://www.gazeta.uz/en/2025/07/31/unobserved-economy/>
36. OECD & UNDP. 2025. Tax Inspectors Without Borders: Ten years of hands-on assistance for developing countries. <https://www.undp.org/publications/tax-inspectors-without-borders-ten-years-hands-assistance-developing-countries>
37. ACOPEN. 2025, January 3. Shadow economy in Uzbekistan: National trends and international perspectives. <https://acopen.umsida.ac.id/index.php/acopen/article/view/10548/2495>
38. Nile Post. 2024, October 9. URA in Shs230bn Tax Evasion Scandal. <https://nilepost.co.ug/Impact%2520Sales%2520Uganda%2520Ltd/220540/ura-in-shs230bn-tax-evasion-scandal>
39. Kun.uz. 2025, February 10. Uzbekistan's GDP reached \$115 billion in 2024. <https://kun.uz/en/news/2025/02/10/uzbekistans-gdp-reached-115-billion-in-2024>
40. The Cable. 2025, July 22. Nigeria loses billions to tax evasion by multinationals, says Zacch Adedeji. <https://www.thecable.ng/nigeria-loses-billions-to-tax-evasion-by-multinationals-says-zacch-adedeji/>
41. PwC. 2024. Global Economic Crime Survey 2024. <https://www.pwc.com/gx/en/services/forensics/economic-crime-survey.html>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
